

Đề bài:

*Phân tích truyện
ngắn Dưới bóng
hoàng lan của
Thạch Lam.*

Bài làm

Nhà văn Thạch Lam là thành viên của nhóm Tự lực văn đoàn. Tác phẩm của ông là sự xen kẽ giữa bút pháp lãng mạn và hiện thực, thế giới nhân vật của ông bao gồm những lớp người nghèo khổ, đời sống bé tấc, tương lai mờ mịt (*Nhà mẹ Lê*, *Cô hàng xóm*, *Hai đứa trẻ*). Thạch Lam có sở trường về truyện ngắn. Ông sáng tạo ra một lối truyện ngắn riêng: loại truyện tâm tình, “truyện mà không có chuyện”. Nhà văn thường chú trọng đi sâu vào nội tâm nhân vật với những tình cảm, cảm xúc mơ hồ, mong manh và khung cảnh thiên nhiên êm đềm, thơ mộng. Nhưng đằng sau những hình ảnh, những dòng chữ trong tác phẩm của ông vẫn thấy ẩn hiện một tâm hồn đôn hậu, tinh tế, hết sức nhạy cảm với mọi biến thái của lòng người và tạo vật mà ông hằng trân trọng, yêu mến. *Dưới bóng hoàng lan* là truyện ngắn tiêu biểu của Thạch Lam. Nó thể hiện kín đáo tâm hồn của nhà văn khi diễn tả sự giao cảm nhẹ nhàng, thiết tha giữa người với người, giữa người và cảnh vật “dưới bóng hoàng lan”.

Mở đầu *Dưới bóng hoàng lan* là cảnh Thanh đi làm trên tỉnh về nhà sau hai năm xa cách. Tác giả đã vạch ra ranh giới giữa xã hội thành thị ồn ào, náo nhiệt, không khí mùa hè oi bức ở bên ngoài với căn nhà và khu vườn hết sức yên tĩnh, êm đềm và mát mẻ một cách thật nhẹ nhàng, tinh tế khi viết: “Thanh lách cánh cửa gỗ khẽ khép, nhẹ nhàng bước vào. Chàng thấy mát hẳn cả người: trên con đường gạch Bát Tràng rêu phủ, những vòng ánh sáng lọt qua vòm cây xuống nhảy múa theo chiều gió. Một mùi lá tươi non phảng phất trong không khí. Thanh rút khăn lau mồ hôi trên trán – bên ngoài trời nắng gắt – rồi thông thả đi trên bước tường hoa thấp chạy thẳng đến đầu nhà. Yên tĩnh quá, không một tiếng động nhỏ trong căn vườn, tựa như bao nhiêu sự ồn ào ở ngoài kia đều ngừng lại trên bậc cửa”.

Sau hai năm mới trở về, cảnh vật ở nhà Thanh dường như vẫn y nguyên: “gian nhà cũ không có gì thay đổi”, “vẫn tịch tịch”, vẫn con mèo già của bà thường “chơi đùa với chàng ngày trước”, nằm cuộn tròn “mắt lim dim trong sự bình yên và nhàn nhã”, vẫn “khu vườn với cái cây quen”, cây hoàng lan “chàng thường hay chơi dưới gốc nhật hoa”. Thời gian như ngưng đọng, cảnh vật không đổi thay, tất cả bao bọc lấy anh: “Thanh thấy tâm hồn nhẹ nhõm, tươi mát như vừa tắm ở suối. Chàng tắm trong cái không khí tươi mát này”.

Cùng với cảnh vật quen thuộc, êm đềm và tươi mát đó là tình cảm của những người thân đối với Thanh. Dù năm tháng qua đi nhưng tình cảm của người bà hiền từ, của cô hàng xóm xinh xắn đối với Thanh và của Thanh đối với họ vẫn không hề thay đổi. Ngòi bút của Thạch Lam đầy rung cảm khi viết về tâm trạng của Thanh lúc mới trở về nhà: “Sự yên lặng trầm tịch đến nỗi Thanh nghẹn họng, mãi chàng mới cất được tiếng lên gọi khẽ: Bà ơi”.

Hình ảnh người bà của Thanh hiện lên trong tác phẩm thật đẹp đẽ, thân thuộc: “Có tiếng người đi, rồi bà chàng, mái tóc bạc phơ, chông gậy trúc ở

ngoài vườn vào (...) Bà cụ thổi nhai trầu, đôi mắt hiền từ dưới làn tóc trắng đưa lên nhìn cháu, âu yếm và mến thương”. Trước đây, bố mẹ mất sớm, Thanh ở với bà, “một bà một cháu quấn quýt bên nhau”. Bà bao giờ cũng yêu thương, chiều chuộng cháu. Khi Thanh đi làm ở ngoài tỉnh về, bà vẫn vồn vã, sẵn sóc và lo cho Thanh bị nắng khi đi đường, chỉ sợ cháu đói và mệt. Chính vì vậy, khi đứng trước người bà nhỏ bé, hiền từ, chàng thanh niên có cảm giác tin cậy, kính cẩn: “Thanh đi bên bà, người thẳng, mạnh, cạnh bà cụ gầy còng. Tuy vậy, chàng cảm thấy chính bà che chở cho chàng, cũng như những ngày chàng còn nhỏ”.

Ngoài căn nhà, thừa vườn mát mẻ, trong lành và người bà “lúc nào cũng sẵn sàng chờ đợi để mến yêu chàng”, còn có cô hàng xóm nhà Thanh đối xử thân mật, gần gũi như với người em gái. Với lối viết trữ tình, nhẹ nhàng, xen kẽ giữa hiện tại và quá khứ, Thạch Lam đã diễn tả tình cảm trong sáng của Thanh đối với Nga. Người thiếu nữ xuất hiện trong tác phẩm tươi trẻ, hồn nhiên ngay từ tiếng nói chuyện “trong và mau hơn”, “tiếng cười sẽ đưa lên”. Tác giả miêu tả Nga có một vẻ đẹp trẻ trung, trong trắng: “Người thiếu nữ đương nhặt rau nghe tiếng gọi vội ngừng đầu: một nụ cười, đôi mắt trong sáng lên”. Cũng như bạn bè cùng lứa “cô thiếu nữ xinh xắn trong tà áo trắng, mái tóc đen lánh buông trên cổ nhỏ”. Dưới ánh mắt của Thanh “Lá rau tươi xanh ngắt bên bàn tay trắng hồng nhỏ nhắn”, “Thỉnh thoảng chàng nhìn đôi môi thắm của Nga, hai má hồng”.

Nghệ thuật viết truyện của Thạch Lam đậm thắm và tinh tế, tất cả như lắng sâu vào bên trong. Ông đã thể hiện nội tâm của nhân vật vô cùng chính xác, nhuần nhị. Tâm trạng, tình cảm của Thanh có diễn biến rất phù hợp với cảnh vật và con người xung quanh, đồng thời nó cũng đúng với bản chất của anh. Sau hai năm đi xa, về nhà gặp lại bà và cô hàng xóm quán quýt nương tựa vào nhau, Thanh không khỏi có những thay đổi về ý nghĩa và tình cảm. Trong Thanh lẫn lộn quá khứ trong hoài niệm với hiện tại, hình ảnh xưa và nay hòa quyện vào nhau: “Ngoài vườn, trời vẫn nắng. Giàn thiên lí pha xanh một bên tà áo trắng của Nga. Những búp hoa lí non và thơm rủ liềm trong giàn, lẫn vào đám lá. Gạch mát và phủ rêu khiến Thanh nhớ lại hai bàn chân xinh xắn của Nga, ngày nào, đi trên đó. Hai bàn chân nhỏ, lấm lấm cát, để dấu tự ngoài ao trở về”. Bên Thanh, Nga vừa là “cô bé hàng xóm vẫn sang chơi với chàng trong vườn, và mỗi lần về, chàng lại gặp ở nhà như một người thân mật”, “có lúc chàng lầm tưởng Nga chính là em gái ruột của mình”, mặt khác, cô thẹn thùng, e lệ với “nụ cười tươi nở, nàng nhìn lại Thanh một chút thôi nhưng bao nhiêu âu yếm” khiến cho “Thanh thấy quả tim đập nhẹ nhàng”.

Cảnh Thanh và Nga ở ngoài vườn “dưới bóng hoàng lan”, được dựng lên với mọi biến thái tinh vi của lòng người và tạo vật, chỉ có tấm lòng đôn hậu, nhạy cảm và tài năng độc đáo của Thạch Lam mới đủ sức làm được. Văn Thạch Lam cô đọng, hàm súc, lời ít mà có sức gọi tả lớn lao. Sau đây là những lời trao đổi giữa Thanh và Nga: “Thanh đột nhiên mỉm cười rồi hỏi:

– Cô Nga có còn hay đi nhặt hoàng lan rơi nữa không?

Nga cũng cười hơi thẹn:

– Vẫn nhặt đấy, nhưng không có ai tranh nữa.

(...) Có lúc gần nhau, Thanh thấy mái tóc Nga thoang thoảng thơm như có giắt hoàng lan, nhưng hoa lan chưa rụng, vẫn còn tươi xanh ở trên cành, Nga bảo Thanh:

– Những ngày em đến đây hái hoa, em nhớ anh quá”.

Còn gì ý nhị hơn lời bày tỏ tình cảm của cô láng giềng với Thanh. Đáp lại, Thanh cũng có tình cảm yêu mến đối với Nga: “Qua vườn, Thanh tiễn Nga ra đến cổng, đi qua hai bên bờ lá đã ướt sương. Mùi hoàng lan thoang thoảng bay trong gió mát. Không lưỡng lự, Thanh cầm lấy tay Nga, để yên trong tay mình. Nga cũng đứng yên lặng. Lâu lâu, Nga rút tay sẽ nói:

– Thôi, em về”.

Lúc này, tác giả đã đặt nhân vật của mình vào một trạng thái lâng lâng, khó tả: “Thanh đi trở vào rất thong thả. Có cái gì dịu ngọt chẳng tở ở đâu đây, khiến chàng vương phải”.

Kết thúc truyện, nhân vật Thanh có tâm trạng nửa vui nửa buồn khi trở lại tỉnh thành với “những ngày bận rộn”. Xa quê hương, xa căn nhà mát mẻ có người bà hiền từ, xa cô gái láng giềng “vẫn đợi chàng, vẫn nhớ mong chàng như ngày trước”, Thanh bịn rịn mà tràn đầy hy vọng. Tuy nhiên, ở đây, cũng như trong toàn bộ truyện ngắn *Dưới bóng hoàng lan* vẫn có một nỗi buồn man mác, nhẹ nhàng và thâm sâu vào đời sống của các nhân vật.

Phong cách nghệ thuật độc đáo của Thạch Lam không chỉ thành công ở những trang viết miêu tả đời sống nội tâm nhân vật mà cả khi miêu tả nhân vật. Với ông, thiên nhiên không chỉ là cái nền, là bối cảnh cho nhân vật hoạt động mà còn thực sự tham gia vào nội dung câu chuyện. Trong truyện ngắn *Dưới bóng hoàng lan*, thiên nhiên hiện lên với mọi sắc màu rực rỡ, là mùi lá tươi non, trời xanh ngắt, là giàn thiên lí với những búp hoa non và thơm, đặc biệt là cây hoàng lan cao vút. Khi nhận xét về mọi khía cạnh trong tác phẩm *Dưới bóng hoàng lan*, nhà văn Nguyễn Tuân cho rằng: “Cái bóng cây có hoa thơm ở đây, dưới ngòi bút Thạch Lam cũng đóng một vai nhân vật. Nhân vật cây – cỏ – hoa ấy đem đến cho người đọc một cái gì nhẹ nhõm, thơm lành”. Quả là cây hoàng lan như một bộ phận không thể thiếu trong đời sống con người. Vừa là chứng nhân vừa là tâm hồn đồng điệu với hai nhân vật trong truyện. Nó chứng kiến mọi đổi thay trong gia cảnh của Thanh, chứng kiến quãng đời thơ trẻ, tình nghịch của đôi bạn nhỏ. Bằng bóng mát và hương thơm, cây hoàng lan góp phần nuôi dưỡng tình quê hương, bà cháu, tình bạn, tình yêu của những con người hiền hậu, chất phác và rất tế nhị. Nó có một thứ ngôn ngữ thâm kín, gợi cảm là hương thơm tinh khiết, dịu dàng. Người ta đã hái hoa, giắt hoa lên mái tóc, rửa hoa rồi xếp bày lên quả trầu để bày tỏ ý nghĩ, tình cảm đối với nhau. Cành lá của cây,

“rủ xuống như chào đón hai người”, mùi hương của hoa “thoang thoảng bay trong gió ngát” là để tạo không khí đầy chất thơ cho cuộc gặp gỡ giữa đôi bạn trẻ và vun đắp cho tình cảm trong trẻo, cao khiết của họ.

Trong truyện ngắn *Gió lạnh đầu mùa*, Thạch Lam viết: “Đối với tôi, văn chương không phải là một cách đem đến cho người đọc sự thoát li hay sự quên. Trái lại, văn chương là một thứ khí giới thanh cao và đặc lực mà chúng ta có, để vừa tố cáo và thay đổi một cái thế giới giả dối và tàn ác, vừa làm cho lòng người đọc thêm trong sạch và phong phú hơn”. Quan niệm ấy của ông thể hiện khá tiêu biểu trong truyện ngắn *Dưới bóng hoàng lan*. Ông không thuyết giảng đạo đức mà tạo ra một thế giới nghệ thuật để người đọc sống trọn vẹn thế giới ấy, tự thanh lọc tâm hồn và hướng tới sự thánh thiện, cao cả.

Lối viết trữ tình, nhẹ nhàng, tinh tế, giàu tính gợi cảm của Thạch Lam trong *Dưới bóng hoàng lan* còn thể hiện một tình cảm gắn bó, yêu thương đối với quê hương, cảnh vật và con người. Tình cảm nhân đạo, tính dân tộc trong tác phẩm của Thạch Lam là những điểm đáng ghi nhận và trân trọng.